

Řádky k pětadesátinám vegetačního ekologa, počítačového instrumentalisty a muzikanta Eduarda Brabce

V posledním čtvrtletí r. 2013 oslavil púlkulatiny Eda Brabec (narodil se 3. řijna 1948, absolvoval geobotaniku na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze v letech 1966–71 a r. 1973 získal titul RNDr.). Jediným důvodem, že se publikace této črty poněkud zpozdila, je fakt, že se zmíněná věková kategorie k jeho štíhlé sportovní vizáži jaksi nehodí. Prostě, až na nějaké šediny vypadá pořád stejně. Přestože podle současného vkusu, resp. manýrů ve vědě patrně neustojí v očích koryfeů excelence výšinná kritéria (produkce článků), dodnes – chce-li – mu to myslí v kreativním řádu za jedna. Je jen škoda, že za vleklého dusna v akademickém světě během „totáče“ nakonec rezignoval na formální kariéru vědce a za přispění možná rozumných motivací se podstatnou částí svého vícestranného talentu dal do provozování hudby. Přes všechny dobové blokace však zůstal jednou nohou v mateřské vědě, na půdě Akademie věd, a po r. 1989 několik let také jako externista učil na PřF UK v Praze (konkrétně magisterský kurz Botanický software, doplněný praktickým cvičením).

Avšak jeho příběh (byť zestručnělý na úkor reálné košatosti) trochu po pořádku a z mé strany mírně osobně. Když jsem poprvé v prvním ročníku studia přírodovědy na pražské alma mater vstoupil v r. 1970 v nesmělé úctě do pracovny posluchačů geobotaniky – dílny svého oborového usilování (ještě za vedení tehdy docenta Jana Jeníka, jenž musel zanedlouho „zásluhou“ doc. Radovana Hendrycha pod politickými záminkami z fakulty odejít), přivítala mě na stěnách plakátová výzdoba zvoucí mimo jiné na koncerty beatové kapely Yatchmen (pseudoanglicismus ve foneticky převedeném jméne Ječmeni). Jejím protagonistou byl právě Eda Brabec, tehdy v předposledním ročníku pětiletého studia, a zápal pro onen druh aktivně provozované muziky byl důvod, proč nad ním lehce shovívavě mnozí tahouni oboru lámali hůl, resp. nepředpovídali mu vážnou odbornou kariéru. Eduard však překvapil zpracováním diplomové práce s názvem Ekologie sutí Českého středohoří (1971), kterou cituji a explicitně za pionýrskou označují např. arachnologové nebo kryptogamologové (bohužel přes zmínky autora jména v textech dnešních fytoocenologů s vegetačními přehledy ČR citační odkaz zpravidla chybí – inu, vždyť jde jen o manuskript, o publikování se autor nepostaral). V rozšířené podobě s podtitulem „druhé přiblížení“ byla práce akceptována jako rigorózní (1973).

Tehdy jsme se víceméně míjeli, jak z důvodu rozestupu v letech studií, tak i proto, že Eduard se zdál být ryzí dítě velkoměsta (pražského) pohybující se převážně

1 Na jedné z mnohých hudebních produkcí kapely Motovidlo pro pražskou veřejnost. Foto z archivu E. Brabce

kávěnským podzemím s tématy intelektuální bohémy, zatímco já se cítil po příchodu z venkova prostáčkem tápajícím po bytí v centru nastartovaného normalizačního procesu. V té době nikdo z nás netušil, že se v druhé polovině 70. let oba sejdeme na půdě nedávno založeného Ústavu krajinné ekologie (ÚKE) Československé akademie věd – na jeho pracovišti v Průhoncích. Eda Brabec už tam byl chvíli doma a jakkoli přírodovědec, poněvíc tůhnul k mezioborové metodologicko-koncepční skupině vytvářející teprve základy transdisciplinární komunikace v komplexním oboru. Patrně nejvíc spolupracoval s filozofem a sociologem Bohuslavem Blažkem, který se následkem postojů k ruské okupaci 1968 předtím živil mytím oken, odkud ho ředitel ÚKE ČSAV Emil Hadač vytáhl zpět tam, kam díky svým intelektuálním a tvůrčím schopnostem patřil (viz Živa, 2005, 1: V). Do tohoto období spadá také „federalizační přesun“ časopisu *Questiones Geobiologicae* vydávaného ústavem na Slovensko, kde se po transformaci redakční rady přejmenoval na *Ekológia* (ČSSR, pak ČSFR). Tam se také ztratil Eduardův rukopis článku svědčící o jeho tehdejší zapálenosti a invenci – šlo o „netradiční“ zpracování plevelové vegetace Broumovska (s návrhem na nový systém klasifikace synantropních společenstev), jímž byl prof. Hadačem pověřen. Cimrmanovský rys Edovy nátury se dá spatřovat v tom, že nikdy nenašel ani kopii, takže tento originální skvost je navždy pro vědu ztracen.

Po přeskupení do tematicky více vyhraněných oddělení jsme začali těsněji pracovat spolu a s dalšími kolegy v intencích ekotoxikologie – na výzkumu šíření znečištění podél potravních řetězců, zejména těžkých kovů vázaných v pevném aerosolu. Eda Brabec měl významnou zásluhu na definitivním formulování koncepční vize a na prospekci toho, co je v kontextu doby smysluplné zkoumat. Depoziční studie započaly v různých zónách velké Prahy a později se přenesly do zemědělské a industriální krajiny. V 80. letech se nám podařilo výsledky publikovat v ceněném časopise *Atmospheric Environment* a posléze větší sérii článků v *Science of Total Environment* se zobecňujícími výstupy. Eduardova erudice s modelovým hodnocením dat při tehdejších možnostech v počítačové vybavenosti a schopnost dobře artikulovat podstatné se na tom opět pozitivně podepsala. Dnes to zní asi jako trivialita, ale budiž upozorněno, že data o (ne)kvalitě prostředí byla tehdejšími režimem brána jako tajná a za vyjádření čehosi směrem na Západ se stal trestem pro našeho přímého nadřízeného výstražný pohovor s institucionálním kádrovákem (tím byla v té době soudružka Zachová, proslulá nemilosrdnými stranickými čistkami po r. 1968 v Československém rozhlase). Ostatně poté, co si Eda přivodil politický průvih s dopisem zachyceným na hranicích u kurýra pro jednoho ze svých na Západ emigrovavších sourozenců, přišel na řadu zákaz ohledně přijetí do vědecké aspirantury, která obvykle vedla ke zvýšení kvalifikace v podobě titulu CSc. Tam někde se patrně odehrál posun osobních priorit do výhledu a poslední přílitou kapkou bylo v průběhu 80. let politicky aranžované splnění přesunu ústavu podle usnesení Ústředního výboru Komunistické strany Československa z r. 1974 od Prahy do Českých Budějovic.

Spolu s mnoha dalšími z ÚKE ČSAV, kteří buď emigrovali, nebo změnili působiště v tuzemsku, podstoupil Eduard Brabec analogický přesun do Botanického ústavu ČSAV, kde po něm sáhl s vědomím, že škoda každého, kdo něco umí. Psal se Orwellův rok 1984. Na nové pracoviště se dostal coby vítěz konkurzu na dosti kuriózní místo „správce banky dat“. V té době už bylo jasné, že botanická (hlavně fyto geografická) data by se měla zpracovávat na počítači, tehdy ještě sálového typu. Takový stroj sídlil v areálu ústavů Akademie věd v Praze 8 na Mazance a existoval příslib terminálového připojení do Průhoní. Vývoj tímto směrem však byl radikálně ukončen příchodem osobních počítačů na tuzemskou vědeckou scénu: a co se týče spolehlivosti, technických parametrů a softwaru, stal se v této konkurenci terminál na Mazance proti PC dětskou hračkou. Po velkém Edově úsilí se mu podařilo jedno PC pro Botanický ústav získat (zasedl k němu před koncem r. 1986). Byl to zlom, který znamenal vlastně změnu profese: musel se naučit programovat a pro botaniky začal vyvíjet programy, což nyní tvořilo jeho hlavní pracovní náplň. K tomu všemu ho porevoluční ředitel Botanického ústavu Robert Neuhäusl (velká škoda, že tento osvětlený a zkušený geobotanik brzy nato zemřel – leccos se mohlo

v ústavu zachovat, rozvinout a odvíjet po jiné trajektorii) od počátku r. 1990 vždy na jeden den v týdnu posílal jako experta na Technicko-hospodářskou správu ústavu. Podstatným důvodem bylo rozhodnutí „vyšších míst“ nahradit dosavadní práci s daty na sálových počítačích zpracováním na PC, a zaměstnanci (nejčastěji podle tradice zaměstnankyně) těchto odborů neměli kde se zálibou nově pracovní pomůcky naučit.

Geobotanici začali využívat počítačový program E. Brabce určený k ukládání a klasifikačnímu zpracování fytoecologických snímků Edifyt – předchůdce pozdějšího, dnes obecně mezinárodně používaného editoru vegetačních záznamů Turboveg for Windows (do něhož lze data z Edifytu exportovat). V jednom ze sumarizujících článků o historii České národní fytoecologické databáze (Chytrý a Rafajová, Preslia 2003, 75: 1–15) se mezi určující spojené aktivity řadí: „...the development of the computer program Edifyt for editing phytosociological tables by Eduard Brabec at the end of the 1980s.“ (Citační odkaz v soupisu zdrojů chybí.) Práce s formátováním, resp. tříděním údajů se zračí ve spoluautorství E. Brabce v dlouhodobě vydávané řadě BÚ AV ČR Bibliographia Botanica Čechica nebo na regionálních květenách (např. CHKO Křivoklátsko).

Když jsme u floristiky a nástrojů dokumentace k vývoji flóry České republiky, pak E. Brabec přispěl do arzenálu Botanic-

kého ústavu vyvinutím databáze FLDOK (Floristická dokumentace), v níž jsou data ukládána od r. 1992, jak uvedeno na webové stránce BÚ AV ČR, v. v. i. Na FLDOK se odkazuje metodický návod českého ochrannářského programu Natura a nejrůznější ochrannářské organizace. Poznámka zní: podobně jako se v hodnocení vědeckého výkonu taxonomů oceňuje nulou nepřímá citace, pokud je jméno autorem popsaného druhu rostliny respektováno v příručkách nebo i kontinentálních flórách, zachází se i s aplikovaným programovým produktem – metodologický instrument je prostě totéž, co spotřební rohlík na krámě.

Naštěstí Eda nezatrpl z nepřekonaných bariér růstu v povolání a rád se s kýmkoli potká třeba při hudební produkci své současné kapely Motovidlo (dříve Pražská Klamovka), např. na Žofíně nebo kdekoli jinde po republice, či ve Vídni anebo v Texasu. Z webu tohoto tělesa (motovidlo.eu) se lze dovědět, že je jeho prezidentem, dále zastává klarinet, altsaxofon, barytonsaxofon, zobcovou flétnu, zpěv... Pamatuji si ovšem doby, kdy měl pod rukama také klavír, různé typy kytar, dělal korepetitora sestřím M. a T. Elefteriadu apod. A že muzicírování předává dál, o tom svědčí úspěch mladší dcery Emy (angažmá nebo hostování u hudebních skupin Roe-Deer, Selfbrush, Khoiba, Sunflower Caravan, vlastní projekt LUNO atd.). Ve vztahu ke kumštu asi hrají roli i rodinné kořeny –

dědečkem E. Brabce byl stavitel a výtvarník, legionář-letec Antonín Robert Hartman, jehož pokus oslavit při letu dvojplošníkem nad Vladivostokem T. G. Masaryka popsáním spodka letadla jeho jménem skončilo zraněním při havárii, z něhož se ještě doma léčil značnou dobu. Stal se pak známým jako spisovatel a publicista, založil časopis Letectví, jehož redaktorem byl až do svého penzionování začátkem 50. let.

Pracovní kontakt s akademickým prostředím udržuje Eda Brabec dodnes, denně jezdí na kole úřadovat na Hospodářskou správu Mikrobiologického ústavu AV ČR, v. v. i., v Krči – a zpět. A neměl bych zapomenout jako přímý svědek – vědu neváhal také popularizovat (příklad za všechny na téma atmosférického znečištění a retenční schopnosti různých porostů vůči polutantům: Úklady atmosféry, Vesmír 1985, 64, 156–157). Pokud dospívám ke konci, chce se mi v inspiraci právě odvínutým osobnostním příběhem vyzdvihnout, jak důležité je (neustálým sledováním své pozice na žebříčku vědecké úspěšnosti a co možného i nemožného pro ni udělat) nezlbnout. Za spřízněnou komunitu Edovi Brabcovi přeju, aby si nadále uchoval svébytný humor, stejně jako standard morality, smysl pro feministickou estetiku, nepřipouštění nepříně, a jak jinak – především zdraví.

mezi lety 1922 a 1947 propojuje spolupráce s jeho předchůdcem Vladimírem Úlehrou (viz Živa 2009, 5: LXXIV). Další období vymezené lety 1948–72 se zaměřuje na samostatnou tvůrčí rovinu jeho vědeckého výzkumu filmovou metodou a pedagogické přístupy k výuce filmem, a také na pronikání českého vědeckého filmu do zahraničí. Třetí období mapuje poslední Calábkovu tvůrčí i životní etapu do r. 1992, kdy se jeho aktivity soustřeďují především na aplikaci vědeckého filmu pro vzdělávací a popularizační pořady pro tehdy Československou televizi. K jeho nejvýznamnějším filmům, které vznikly mezi lety 1928–88, patří Starý smrk vypravuje (1948), Povrchové napětí (1950), Pohyby rostlin (1955), Autonomní pohyby (1960), Vliv giberelinu na růst a pohyb rostlin (1961), Jak rostliny rostou (1963) nebo Rostlina a tíže zemská (1972).

Druhou část knihy tvoří příspěvek Calábkova studenta Jiřího Hříba, rostlinného fyziologa. Představuje okruhy botanického zájmu v rámci výzkumu pana profesora (např. problematika bobtnání agar-agaru, analýza výkonu rostoucí tkáně, aspekty růstu klíčnicích kořenů nebo fenomén autonomních pohybů rostlin). Doslov napsala dokumentaristka a experimentální filmařka Alice Růžičková. Závěrečná část publikace pak shrnuje Calábkovu dílo přehledovou biografií, bibliografií a filmografií.

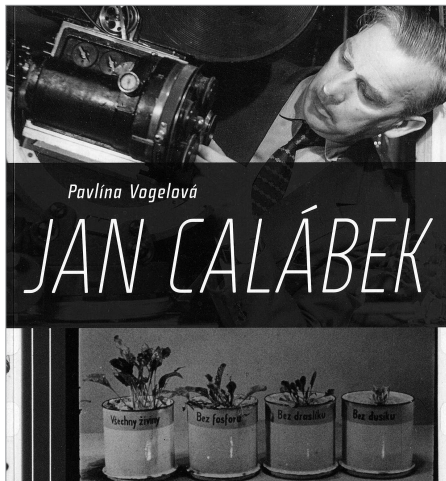
**Nakladatelství Akademie múzických umění, Praha 2013, vydání v češtině a angličtině, 304 str.
Doporučená cena 320 Kč**

Upozornění na publikaci

Pavlna Vogelová: Jan Calábek

Knihy věnovaná prof. Janu Calábkovi (1903–92), brněnskému vědci, botanikovi, pedagogovi, režisérovi a kameramanovi se zaměřuje na fenomén vědeckého filmu. Calábkova časosběrná metoda natáčení mikroživota rostlinné říše získala mezinárodní renomé. Odkazuje na provázanost se světovými osobnostmi dějin vědecké kinematografie a přírodních věd, jako byli např. É.-J. Marey, L. Bull a J. Painlevé ve Francii, W. Pfeffer a G. Wolf v Německu, nebo v českém prostředí J. E. Purkyně, B. Němec či V. Úlehla. Jan Calábek náležel k prvním světovým experimentátorům vědecké kinematografie. Během tvůrčí filmové práce se mu dostalo řady ocenění doma i v zahraničí (Německo, Francie, Itálie, USA, Maďarsko, Austrálie, Uruguay) a r. 2003 bylo v Paříži zapsáno na seznam významných kulturních výročí UNESCO 100. výročí jeho narození.

Autorka publikace, která se v současnosti zabývá výzkumem a vývojem sbírkové a výstavní činnosti pro Národní muzeum v Praze, ji koncipovala jako kompaktní celek složený z mozaiky přístupů k tvorbě J. Calábka, k časosběrné vědecké kinematografii z pohledu vizuální kultury a zasažení do celospolečenských kontextů dějin technického obrazu, vědy a vzdělávání.

Přináší ohlédnutí za průkopnickými začátky prolínání vědy, v tomto případě botaniky a filmu. Znovuobjevuje významného filmaře a zároveň poskytuje důležité a ojedinelé zpřehlednění institucionálního zájmu a vývoje české vědecké kinematografie.

První část nazvaná Umělecké rozhraní vědy a časosběrné kinematografie Jana Calábka přibližuje podstatu a povahu jeho vědeckých, populárně-vědeckých, výukových nebo školních filmů. Tuto první etapu